

Frontkjemperen Svein Halse:

- Vi levde etter én regel: Skyt først, spør etterpå!
- Men nå er situasjonen en annen: Nazismen har selvfølgelig spilt fallitt!

Dette er Svein Halse, 55, tidligere norsk frontkjemper.

Han meldte seg frivillig til Waffen-SS som 19-åring og slåss på Østfronten.

I 1945 vendte han hjem til Norge, skuffet og desillusjonert.

Som alle andre frontkjemper ble han dømt for landssvik og måtte sone.

Idag er han ferdig med fortiden. Han har skværet opp.

I dette intervjuet forteller han åpenhertig slik han så det dengang, om frontkjemperens harde hverdag – og hvordan han ser det idag.

■ Alt som har med nasjonalsosialisme – nazisme – å gjøre, har spilt fallitt. Den utartet under krigen – i den grusomme behandlingen av jøder, blant annet. Jeg er skuffet, blodig skuffet. Det var nemlig ikke det vi slåss for – eller det vi *trodde* vi slåss for. Det var jo – så merkelig det kan høres – Norges frihet det gjaldt, for oss frontkjemper.

En julidag i 1941 meldte Svein Halse seg på Gullskogen som frivillig i «kampen mot bolsjevismen». Han var 19 år dengang.

Idag er han 55, og han sier:

– Jeg har lært av krigen. Og jeg er villig til å utnytte denne lærdom ved å gå i meg selv og innse at jeg har gjort galt. Men det

må ikke skje igjen – hverken med meg eller andre.

Han har ikke mye til overs for Norsk Front og nynazistene:

– Jeg tror ikke det er mange frontkjemper som er interessert i denslags. Og skulle det være noen, så tror jeg ikke de vil risikere å få ødelagt sitt navn og rykte enda en gang – ved å rote med noe sånt. Vi frontkjemper har fått nok.

– Vi som meldte oss til Østfronten hadde en annen innstilling. De som idag kaller seg «nynasjonalister» vil neppe kjempe for sine synspunkter med livet som innsats. Norsk Front representerer tilsynelatende en slags salong-nasjonalsosialisme. Det er mest prat. Nei, nasjonalsosialismen passer ikke i vår tid.

3. AVSNITT AV ALLE MENN-SERIEN OMDEN UKJENTEKRIGEN

TORBJØRN BØRTE

Foto: Per Ervik

UNDER 4 ØYNE

Tilfeldighetenes spill

Svein Halse er født og oppvokst i Trondheim. Faren var grosserer – og engelskvennlig. Så det var ikke hjemmefra han fikk sine tysk-sympatier. Ikke fra sine beste kamerater heller:

– Jeg spilte fotball i Kvikk, en god klubb dengang. De fleste medlemmene der var arbeiderungdom. Mange av dem sto i AIF, Arbeidernes Idrettsforening. Jeg fant meg best til rette sammen med disse, og ikke sammen med høyreorientert ungdom – og jeg gikk ikke for å være tysk-vennlig.

NASJONAL
RIKSFLETT
Billed- og
PROPAGANDA

Dette er glimt fra de norske Waf-fen-SS-soldatenes virkelighet ved Leningradfronten. Kuplene på bygningen avslører at man befinner seg i Russland. Kålholder til salg for en norsk Kriegsberichter – krigskorrespondent – og til venstre: Germansk frontglede over to flasker vin...

Breviksen

Svein Halse sier at det var nærmest tilfeldig at han kom til å kjempe på tysk side under krigen:

– I mai-juni 1941 var jeg inne i arbeidstjenesten. Da var jeg temmelig passiv, snarere mot Quisling og Nasjonal Samling, enn for. Jeg var sammen med mine kamerater fra Trondheim, vi var jo tatt fra gata og samlet i den leiren. Vi kjente hverandre – 150 mann ialt. Og vi demonstrerte litt mot ledelsen for arbeidstjenesten, NS-folk. De siste fjorten dagene holdt vi til i Fiplingdalen i Nordland. Vi skulle lage en skogsvei.

– En frisdag gikk fem stykker av oss helt til svenskegrensen. Det var ennå ikke blitt vanlig å rømme til Sverige. Men hvis en hadde sagt som så: «Nå stikker vi til

Sverige» – så er jeg ganske sikker på at alle fem hadde løpt over grensen.

Mindre enn to måneder senere gjorde Svein Halse noe helt annet – han dro ut som soldat. Til Østfronten.

– Plutselig meldte jeg meg. Hvorfor? Det var noen NS-medlemmer i klassen min på middelskolen. De skrev til en eller annen propagandasentral i Tyskland og fikk tilsendt nazistiske skrifter og små hakekorsflagg. Og i skriftene kunne vi blant annet lese at jødene hadde tilranet seg makt i Tyskland, at de var til stor skade for tyskerne. Og så var det raseteorier, da. Vi andre i klassen fikk også se disse skriftene. Noen av oss begynte å interessere oss for dette stoffet. Og her var det kanskje det

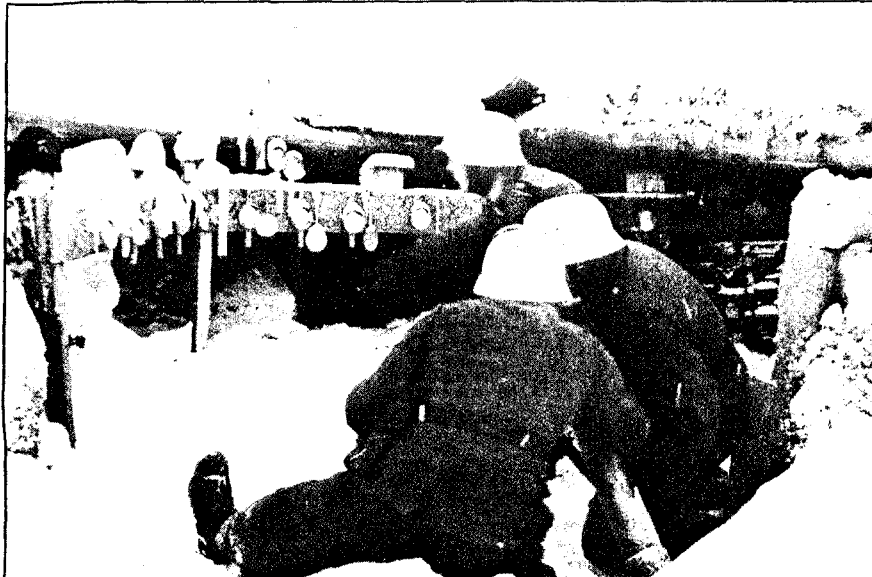
egentlige grunnlag ble lagt – for at jeg meldte meg som frontkjemper.

– Men hadde det kommet noen til meg i de dager og sagt at vi har en gruppe som motarbeider okkupasjonsmakten, så kan det godt tenkes at jeg hadde blitt med der. For manges vedkommende var det nokså tilfeldig. Det skulle bare et lite puff til – i den ene eller annen retning.

– De mener at De like gjerne kunne ha blitt motstandsmann, aktiv i Hjemmefronten?

– Akkurat. Det var utålmodigheten, viljen til å gjøre noe – om jeg skal si det slik – som felte meg. Jeg hadde ihvertfall det inntrykk denne sommeren 1941 at den

-Kadaverdisiplin måtte til - vi frontkjempere skulle ut

Fra venstre til høyre: Varme klær er ankommet til nordmennene i skyttergravene ved Leningrad. Legg merke til den norske krona på jakkeslaget. Etnorsk lag i sving bak en kanonstilling.

norske motstanden mot tyskerne var minimal.

– Og så kom tyskere og norske nazister til oss unge: Nå hadde vi sjansen til å slåss for Norges frihet, sa de. Ved å melde oss til Østfronten, til kamp mot boljevismen. For «Faren fra øst» og «den røde fare» truet hele Europa, het det seg.

Vi godtok propagandaen

● Men hvordan kunne dere kjempe for Norges frihet ved å slåss på den tyske okkupasjonsmaktens side?

– Jeg vil ikke forlange at andre, som ikke delte mitt syn og som ikke forsto meg eller mine front-kamerater, skal kunne godta dette. Men jeg hadde ærlige og redelige motiver. Hvis jeg med hensikt skulle forråde mitt land, ville jeg ha gjort det på en langt mer ufarlig og mer innbringende måte. Det var ikke for å holde oss inne med tyskerne vi meldte oss, for da reiser man ikke til fronten.

– Dere godtok altså propagandaen: Verdenskommunismen var det store skremsel, og den måtte stanses?

– Nettopp. Vi skulle vise at vi kunne slåss, og sa slåss vi med tyskerne. Det høres nok rart ut, for utenforstående, at man drar med fienden. Men vi anså altså Norge som slått. Og tyskerne lovet oss friheten, bare Sovjet-Unionen ble beseiret.

– Vi frontkjempere tenkte som så: Vi får stole på at tyskeren holder ord når krigen er slutt, hvis de vinner. Men vårt syn på Tyskland var heller ikke nesegrust beundrende. Vi så ikke på England og Frankrike

som noen fiende.

Til slutt av juli 1941 ble Svein Halse med i den norske Legionen – Freiwilligen Legion Norwegian – en ren, norsk Waffen-SS-enhet på nærmere 1200 mann.

(De fleste av oss var ikke medlemmer i NS på det tidspunktet. Selv hverken var eller ble jeg NS-medlem. Først var det syv måneders treningsleir på Lüneburgerheden i Nord-Tyskland. Militær opplæring – før vi ble sendt til fronten. Og kadaverdisiplin – det måtte til. Uten streng disiplin kan du ikke bli en effektiv soldat. Vi skulle jo ut på et umenneskelig oppdrag.

– Endel av de norske frivillige hadde deltatt i vinterkrigen i Finland i 1939, på finsk side mot russerne. Og ganske mange hadde også vært med i kampen mot tyskerne i Norge i 1940. De fleste i Legionen var under 25 år, og av offiserene var det ikke få som hadde vært befalingsmenn i det norske forsvar.

– Visste dere hva dere gikk til?

– Nei. Vi kunne ikke se rekkevidden av det vi gjorde da vi meldte oss. De fleste av oss hadde ingen erfaring fra krig. Yngstemann var 16 år. Den dagen jeg reiste fra Trondheim for å melde meg, sa jeg til meg selv: Nå står du ved en skillevei. Snart kan du risikere å dø. Men jeg utdypet ikke tanken noe særlig, torde vel ikke. Skjønte bare at det jeg hadde innlatt meg på, ville forandre så mangt.

I februar 1924 var rekruttiden slutt, for Svein Halse og mange andre norske frivillige, og det bar til Leningradfronten, til forferdelig kulde:

– Det var helt nede i femti minusgrader. Nå hadde vi tålig bra utstyr, vi som kom dit om vinteren. Men de som hadde kjemper der fra sommeren før, var sommer-

kledd. Og man kan tenke seg, en av de verste vintre i manns minne!

– Virket krigen på Østfronten forrænde på Dem?

– Ja, det er ubeskrivelig. I det øyeblikk man er med, blir man besatt av jaktiver. Til å begynne med – som grønnskollinger – skjøt vi faktisk på alt som rørte seg. Men for de mer rutinerne og drevne var det litt system i galskapen.

Hvis de så en russisk soldat på vei for å hente mat, så tenkte de som så: Jeg skyter ikke på ham. For da skyter ikke han på meg når jeg henter mat. Men vi som var helt ferske ved fronten, vi plaffet løs med det samme vi så ham.

Skyt først, spør etterpå!

– Er det noe hat til mennesket på den andre siden av frontlinjen, *fienden*?

– Nei, det tror jeg ikke. Litt vanskelig å forklare, men første gangen er nok det en slags nyfikenhet: Hvordan føles det å ha drept et menneske... Etterhvert går det automatisk. Det blir: Skyt først, og spør etterpå! Dette var krig. Du ble podet inn at det du gjorde var rett. Din jobb var å skyte han på andre siden, det var det riktige.

– Ideologien dere fikk sprøytet inn?

– I Waffen SS hadde vi skoletimer i ideologi. Det var stadig snakk om det storgermanske riket. Og der skulle visse folkeslag bli godkjent. Den nordiske rase ble fremhevet. Og det gjaldt ikke å blande seg med andre, for da ville det bli et dårligere produkt.

– Hvordan virket det?

– Det hendte at vi ble litt høye på pæra,

på umenneskelige oppdrag!

Olevar Gjøgen

Den unge nordmannen fra Legion Norwegen står 47 km fra Leningrad, eller Petersburg. Til høyre: Frivakt i en tømmerbunker ved fronten...ingen luksustilværelse.

vi nordmenn, da. Oss imellom kunne vi til og med holde ap med tyskere: Han må ikke jekke seg opp, den skrupp-ariere, kunne vi si.

- Det var altså ren indoktrinering?
- Det kan man si. En soldat må ha selv-tillit.

Overløpere gjennom ingenmannsland

Var det mange overløpere?

- Vi hadde to. Først en som kom seg velberget over til russerne. Og like etterpå ble vi utsatt for et ildoverfall av de sjeldne. Han sto da på den andre siden og skrek gjennom en høytaler at vi måtte overgi oss. Han ble nok brukt så lenge de hadde bruk for ham. Høsten 1942 rømte en til. Han kom heller aldri tilbake.

- Neste kveld hørte vi stemmen hans gjennom en høytaler. Han hadde det alle tiders, fortalte han. Mye god mat, og seng med hvite laken. Og så var det kvinnfolk, selvfølgelig. «Så slutt med det skvipet dere får av tyskerne. Herfra blir man sendt hjem når krigen er over. Så bare kom!» Vi lo og skjøt og laget spetakkel, for å overdøve ham. Neste natt kom fire russiske overløpere jumpende ned i graven til oss. Det gikk mot en ny vinter i Leningrad, og den var de nok ikke mye lystne på.

- Hva skjedde med de russiske overløperne?

- De fikk gjerne en røyk, mens de satt og pratet litt. Vi i forreste linje behandlet ikke overløpere dårlig. Men fra oss ble de sendt til Divisjonen, der de skulle avhøres i første omgang. Og når de som sto for

avhørene hadde fått tynt ut av dem det de ønsket å vite, havnet disse overløperne kanskje i en leir. Jo lenger bak, desto dårligere behandling fikk de i hvert fall. Det kunne vel dreie seg om 40-50 russere som kom over til oss ved Leningrad.

- Fulgte dere godt med i det som skjedde på andre fronter?

- Vi fikk tyske nyheter gjennom radio. Men på enkelte områder var jeg utrolig naiv. Da vi høsten 1942 fikk melding om at det var skutt gisler i Trondheim, var vi så enfoldige at vi sa til hverandre: De har ikke skutt dem, de har simpelthen gjemt dem bort et sted. De bare sier de er skutt!

Svein Halse slapp utrolig nok fra tjenesten på Østfronten uten å bli såret. Han hadde flaks. Men hvor hardt satt kadaverdisiplinen?

- Jeg vet bestemt at jeg ikke et øyeblikk hadde nektet å utføre en ordre da jeg var soldat - uansett ordre.

- Skiller De mellom å skyte et menneske på andre siden av frontlinjen, og det å bli satt til å skyte en fange?

- Selvfølgelig. Og når du skyter en over frontlinjen, så blir det upersonlig. Du skyter en du ikke kjenner.

- Dere snakket helst ikke om døden?

- Nei. Vi måtte jo ikke vise at vi var redde, heller. Men i drømmer kunne det komme. Jeg vet om flere som drømte om sin egen død.

Frontkjemperens ondeste drømmer

Jeg husker en - plutselig satte han seg til å sture. De andre sitter og spiller poker,

eller de prater om jenter og sånt. Så er det en som sier: «Hva er det som feiler deg, da? Du som ellers pleier å være i så godt humør...» - Nei, det var ingen verdens ting. - Og praten går videre. Men han blir sittende der for seg selv i en krok.

Etter en stund snur de seg alle mann: «Hva er det som går av deg? Hvorfor sitter du der og henger? Er du syk - eller hva er det for noe?» - Nei da, det var ingen ting.

Men omsider får de halt ut av ham at han har hatt en merkelig drøm på frivakta. Han drømte at han var med en jernbanetransport - med helt hvite vogner. Og de kommer til Ålesund, hjembyen hans. Nå går det jo ingen jernbane til Ålesund, men i en drøm er mye mulig.

Vel, toget stopper på stasjonen - for et kort opphold. Og hans mor kommer bort til toget. Selv står han ved togvinduet. Og moren sier til ham at hun vil være med transporten. Men gutten svarer: «Nei, denne transporten kan ikke du være med på, mor.» Og hun begynner å gråte. Så setter toget seg i bevegelse, og han vinker til henne. Og dermed er drømmen over.

Dette tar han som et varsel. Han skjønnte kanskje ikke så mye av det, og slikt skulle man jo helst holde for seg selv.

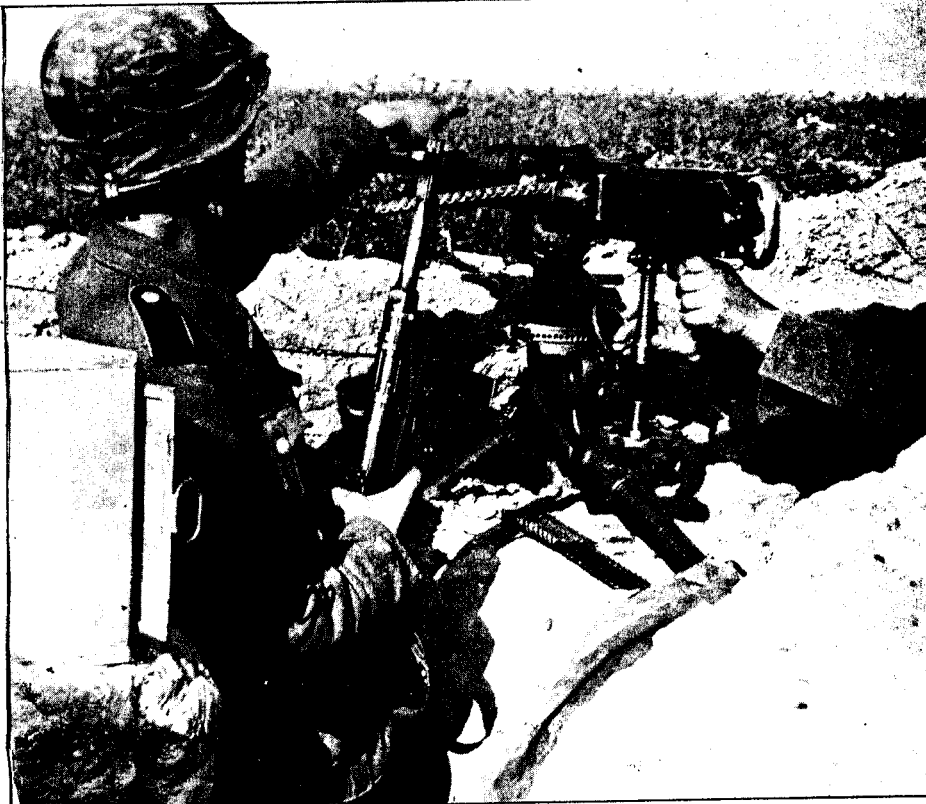
Men like etterpå ble han funnet bak maskingeværet, skutt midt mellom øynene. Han var sannrømt, han ble funnet død. Og hans mor levde.

- Slikt gjorde vel inntrykk på dere i skyttergravene, noen meter fra ingenmannsland?

- Ja. Man kan begynne å lure - når sånt skjer: Er det forutbestemt? Hva - eller hvem - er det som styrer og steller? Har man sagt på forhånd at du, Halse, du skal leve til du blir så og så gammel - uansett

FRA FOREGÅENDE SIDER

- Etter kapitulasjonen var 'jeg sløv og temmelig like

hvor du befinner deg?

- Selv ble De ikke engang såret - gjennom vel tre år i stadig fare. Det er vel nærmest utrolig?

- Ja. Og det skyldtes i hvert fall ikke at jeg var feig. Det vil si: Jeg var nemlig for feig til å vise at jeg var feig...

Mennesker stablet som vedskier...

Det verste De opplevde under krigen?

- Det var i slutten av mars - 45. En liten jernbanestasjon ved konsentrasjonsleiren Buchenwald. Jeg sto og ventet på et tog til Weimar. Da kom det en flokk fanger med en stor, tom-to-hjuls drakjerre, med høye grunder på sidene. En fangevokter slentret likegyldig etter dem.

Det stod to kuvogner i et spor på stasjonen. Et par av fangene dro vogndørene til side. Og det synet som der møtte en, er ubeskrivelig. For inne i de to vognene lå det stablet - ja, mennesker. Levende og døde - om hverandre.

En stønnende haug av mishandlede mennesker.

De som lå øverst, ble slept ut av kuvognene. De ble stablet som vedskier oppå hverandre i kjerra.

Jeg snudde meg bort, jeg greide ikke å se alt. Og dette var menneskers verk.

Den første tanken som slo meg var: Slik blir du selv. For noen må jo betale for dette.

Jeg følte angsten for selv å måtte gjennomgå det samme. Angsten for å bli utlevert til russerne. Og jeg tenkte: Da får jeg det slik..

Etter det første sjokket kom spørsmålene: Er det *dette* de kalte kampen mot bolsjevismen? Hva har jeg vært med på? - De hadde jo fortalt oss at det bare var russerne som behandlet mennesker slik.

Jeg tror disse få minuttene satte dypere spor i meg enn hele resten av krigen. Fra da av var jeg overbevist om at noen måtte stå til ansvar.

Svein Halse kom hjem til Norge like før den tyske kapitulasjonen.

- Og 8. mai 1945 var det igjen et fritt Norge.

- Ja. Og det var jeg glad for. Men selv om vi var glade for at Norge nå var fritt, så fikk vi liksom ikke del i det, vi frontkjempere.

Jeg meldte meg for norske myndigheter. Og ble satt inn 10. mai. Jeg hadde forrådt mitt land, som det het. Men jeg hadde hatt ærlige hensikter.

Jeg skal ikke kritisere dem som fordømte oss. Man må se det fra deres synspunkt også.

Jeg hadde sett Buchenwald. Den første tiden etter kapitulasjonen, var jeg sløv, temmelig likeglad. Hvis noen hadde tatt

glad...

Nye glimt fra de norske frontkjempernes hverdag ved Leningrad: Karen øverst til venstre er øyensynlig godt fornøyd med hermetikken han har fått med seg tilbake til skyttergraven, hvor hans kamerater over maskinkanonene holder et våkent øye med russerne på andre siden av ingenmannsland.

NESTE UKE

Frontkjemperne som slåss i Berlin – mai 1945!

Frontkjemperne som lever bak Jernteppet idag!

meg bort til en mur og sagt at her skal du skytes, så tror jeg ikke at jeg hadde reagert i det hele tatt. Og den tilstanden varte nok så lenge.

NS-folk: «Rimelig at frontkjemperne får dødsstraff».

– Hvordan var fengselsoppholdet?

– Jeg har egentlig ingenting å beklage meg over. De første ukene var det snakk om dødsstraff for frontkjemperne. Og da kunne det sitte NS-ledere som hadde vært med og vervet unge gutter til østfronten – de kunne sitte på cellene og si: «Vi har ikke båret våpen, så vi kan ikke få dødsstraff. Men det er rimelig at frontkjemperne blir dømt til døden!»

Jeg har selv hørt det.

De som har vært mest avvisende overfor oss, er de som selv var lunkne under krigen. Jeg har kamerater som satt i tysk fangenskap. Jeg har arbeidskamerater som satt på Grini, for eksempel. Men når vi snakker sammen, tenker ikke han som så at Halse var frontkjemper og jeg var god nordmann.

Forsvareren min under landssvikoppjøret hadde fått gjennomgå under krigen. Han hadde sittet i tysk fangenskap og var truet med dødsstraff. Og allikevel gjorde han sitt ytterste for meg. Jeg hadde aldri kunnet forsvare en motstander slik som han gjorde.

– De sier at dere frontkjemperne dro ut for å kjempe for Norges frihet. Tror De at Norge hadde vært et fritt land i dag – hvis Hitler-Tyskland hadde vunnet krigen?

– Jeg har vanskelig for å tro det. Og den offisersklikken som deltok i attentatforsøkene mot Hitler, var like imperialistiske som Hitler selv. De ville ha et stort og mektig Tyskland.

Hvis Hitler hadde vunnet krigen, ville det selvfølgelig ha sett annerledes ut i Europa. Men hvor lenge hadde Hitler kunnet holde Sovjetunionen undertrykt? Og USA? Han måtte ha tilpasset seg etter USA.

– Norsk selvstyre?

– Nei, det hadde det nok ikke vært.

– Det var en illusjon, det dere mente dere kjempet for?

– Det var det, ja. Nazistenes mål var nok et Stor-Germania – under tysk ledelse. Og slike som meg kunne ha blitt en hemsko. Og de styrende ville si som så: Han derre fordømte Halse – han går der og påberoper seg at han har kjempet på østfronten. Han er en plage for oss; vi er ferdig med det. – Og så hadde de kanskje kuttet hodet av meg – eller fått meg bort.

Svein Halse sier han har lært av krigen:

– Hvis min sønn i dag skulle finne på det samme som jeg, så ville jeg gjøre alt som sto i min makt for å holde ham tilbake.

glad...

Nye glimt fra de norske frontkjempernes hverdag ved Leningrad: Karen øverst til venstre er øyensynlig godt fornøyd med hermetikken han har fått med seg tilbake til skyttergraven, hvor hans kamerater over maskinkanonene holder et våkent øye med russerne på andre siden av ingenmannsland.

NESTE UKE

Frontkjemperne som slåss i Berlin – mai 1945!

Frontkjemperne som lever bak Jernteppet idag!

meg bort til en mur og sagt at her skal du skytes, så tror jeg ikke at jeg hadde reagert i det hele tatt. Og den tilstanden varte nok så lenge.

NS-folk: «Rimelig at frontkjemperne får dødsstraff».

– Hvordan var fengselsoppholdet?

– Jeg har egentlig ingenting å beklage meg over. De første ukene var det snakk om dødsstraff for frontkjemperne. Og da kunne det sitte NS-ledere som hadde vært med og vervet unge gutter til østfronten – de kunne sitte på cellene og si: «Vi har ikke båret våpen, så vi kan ikke få dødsstraff. Men det er rimelig at frontkjemperne blir dømt til døden!»

Jeg har selv hørt det.

De som har vært mest avvisende overfor oss, er de som selv var lunkne under krigen. Jeg har kamerater som satt i tysk fangenskap. Jeg har arbeidskamerater som satt på Grini, for eksempel. Men når vi snakker sammen, tenker ikke han som så at Halse var frontkjemper og jeg var god nordmann.

Forsvareren min under landssvikoppjøret hadde fått gjennomgå under krigen. Han hadde sittet i tysk fangenskap og var truet med dødsstraff. Og allikevel gjorde han sitt ytterste for meg. Jeg hadde aldri kunnet forsvare en motstander slik som han gjorde.

– De sier at dere frontkjemperne dro ut for å kjempe for Norges frihet. Tror De at Norge hadde vært et fritt land i dag – hvis Hitler-Tyskland hadde vunnet krigen?

– Jeg har vanskelig for å tro det. Og den offisersklikken som deltok i attentatforsøkene mot Hitler, var like imperialistiske som Hitler selv. De ville ha et stort og mektig Tyskland.

Hvis Hitler hadde vunnet krigen, ville det selvfølgelig ha sett annerledes ut i Europa. Men hvor lenge hadde Hitler kunnet holde Sovjetunionen undertrykt? Og USA? Han måtte ha tilpasset seg etter USA.

– Norsk selvstyre?

– Nei, det hadde det nok ikke vært.

– Det var en illusjon, det dere mente dere kjempet for?

– Det var det, ja. Nazistenes mål var nok et Stor-Germania – under tysk ledelse. Og slike som meg kunne ha blitt en hemsko. Og de styrende ville si som så: Han derre fordømte Halse – han går der og påberoper seg at han har kjempet på østfronten. Han er en plage for oss; vi er ferdig med det. – Og så hadde de kanskje kuttet hodet av meg – eller fått meg bort.

Svein Halse sier han har lært av krigen:

– Hvis min sønn i dag skulle finne på det samme som jeg, så ville jeg gjøre alt som sto i min makt for å holde ham tilbake.